

לא תשחט על חמץ דם זבחי

- א -

איתא במשנה (פסחים סג.): השוחט את הפסח על החמץ עובר בלא תעשה. רבי יהודה אומר: אף התמיד. רבי שמעון אומר: הפסח בארבעה עשר, לשמו חייב, ושלא לשמו פטור. ושאר כל הזבחים, בין לשמן ובין שלא לשמן פטור. ובמועד, לשמו פטור, שלא לשמו חייב. ושאר כל הזבחים, בין לשמן בין שלא לשמן חייב חוץ מן החטאת ששחטו שלא לשמה.

ויש לדון על כמה נקודות במשנה זו. ראשונה, מה המחלוקת בין התנאים. שנית, מי עובר על לאו זה דלא תשחט. שלישית, חמץ של מי גורם לעבור את האיסור.

לגבי מי עובר נחלקו בו הראשונים. מדברי רש"י (סג.) ד"ה עד שיהא וכו' משמע שסובר שכל הכהנים העובדים וגם כל בני החבורה עוברים, אם יש חמץ לאחד מהם. לעומת זאת, תוס' (סג: ד"ה או לאחד וכו') סובר דדוקא כהן העובד בקרבן עובר על איסור זה, וזה משמעות הפסוק "לא תשחט". וצריך להבין במה נחלקו רש"י ותוס'. ועוד צריך לדעת איך רש"י לומד שכל בני החבורה בכלל האיסור והלא הפסוק משמע כתוס' דדוקא כהן העובד עובר עליו.

הגמ' (סג:) ממשיך ודן על איזה חמץ חייבין עליו וז"ל, "בעא מיניה רב אושעיא מרבי אמי אין לו לשוחט ויש לו לאחד מבני חבורה מהו אמר ליה מי כתיב לא תשחט על חמץ לא תשחט על חמץ כתיב אמר ליה אי הכי אפילו לאחד בסוף העולם נמי אמר ליה אמר קרא לא תשחט ולא ילין לא תשחט על חמץ הנך דקיימי עליה משום לא ילין, אמר רב פפא הילכך כהן המקטיר את החלב עובר בלא תעשה הואיל וישנו בכלל הלנת אמורין". נמצא שלומדים מההיקש דלא ילין ללא תשחט דדוקא חמץ של בני החבורה והעובדים יכוללגרום האיסור דלא תשחט. לכאור' צריך לומר שרש"י לומד מהיקש זה לא רק חמץ של מי מחייב אלא גם מי בכלל לא תשחט, ואע"פ דהוא קצת דחוק, לכאור' צ"ל הכי. ואם זה נכון אולי אפשר לתרץ סתירה ברש"י, שרש"י (סג: ד"ה אפילו לאחד וכו') אומר שרק השוחט עובר בלא תשחט ולכאור' זהו נגד דבריו

לעיל סג. דכולם עוברים. לפי מה שכתבנו נראה לומר שבדף סג: שכתב דדוקא השוחט עובר איירי קודם שמגיע הגמ' להיקש ולכן אין אנו יודעים אלא משמעות הפשוטה של הפסוק כדברי תוס' שדוקא השוחט עובר, אבל אחר שלומדים ההיקש יודעים שכולם עוברים כמו שכתב רש"י בדף סג. דאיירי לפי המסקנא. ולפי זה נדחה גם ראיית התוס' דמשמעות הפסוק שלא כדברי רש"י, דרש"י סובר דאין הכי נמי, פשוטו של מקרא לא משמע כן אבל לומדים הכי מההיקש. [אך עדיין צריך עיון דרש"י גם כותב בדף סג: דדוקא המקטיר עובר ואיירי גם למסקנא, ועיין לקמן שנחזור לזה.]

והנה צריכים להבין הגמ' (דף ד:-ה.) ששואל וז"ל, "דכולי עלמא מיהא חמץ משש שעות ולמעלה אסור, מנלן?" והגמ' מביא כמה תירוצים ואחד מהם הוא, "רבא אמר מהכא, לא תשחט על חמץ דם זבחי – לא תשחט הפסח ועדיין חמץ קיים. ואימא כל חד וחד כי שחית? זמן שחיתה אמר רחמנא". ולכאור' צע"ג דמה הקשר בין לא תשחט לאיסור שהייה דחמץ, והלא אחד מהם איירי באיסור חמץ¹ של כל איש בביתו ואחד מהם איירי באיסור עבודה של בית המקדש? ועי' בתוס' (ה. ד"ה זמן) וז"ל, "אע"ג דאמת הוא דלא תשחט על חמץ כל חד וחד כי שחית, דאמרינן בפרק תמיד נשחט השוחט את הפסח על החמץ עובר בלאו, מ"מ כיון דאשכחן דהזחיר על ההשבתה והזחיר שלא לשחוט פסח על חמץ סברא הוא שבזמן שחיתה הזחיר על השבתה". ויש לדון מהי ה"סברא" של תוס' דמקשים שני האיסורים זה לזה, האם זה סתם פרט טכני שיהיו באותו הזמן כיון דשניהם קשורים לחמץ או האם יש משהו יותר יסודי שהם תלויים זה בזה.

עיי' ברש"י על משנתנו ד"ה חייב שמביא איסור בל יראה בתוך דבריו על איסור דלא תשחט. וצריך להבין אמאי הוא מקשר אותם, ועוד, למה אינו מביא זה עד דברי ר' שמעון ולא הביא מקודם בדברי הת"ק. מזה משמע שלפי רש"י אין איסור בל יראה משש שעות, אבל לכאור' אי אפשר לומר הכי דאיתא בהדיא ברש"י ד-ד: דשפיר יש איסור בל יראה משש שעות ולמעלה, ובפשטות אזל לכולי עלמא.²

ויש להביא יסוד אחד לתרץ כל הקושיות האלו. קודם כל צריך להבין שיטת ר"ש במשנתנו דלכאור' קשה שהוא סובר דיש איסור לא תשחט בשאר קרבנות בפסח, ואי אפשר לומר שיש לו דרשה ד"זבחי", עיי' בגמ' סג., דדרשה

¹ נחלקו כאן הראשונים באיזה איסור איירי, ורש"י ד-ד: סובר דאיירי בכל יראה.

² עיי' בצל"ח שמתרץ סתירה זו דלפי רש"י נחלקו התנאים אם מתחיל בל יראה משש שעות או לא.

זו בא ללמד רק שבזמן שחייב בפסח אינו חייב על שאר זבחים ובזמן שחייב בשאר זבחים אינו חייב על פסח, אבל הגמ' מניח כדבר פשוט שחייב בשאר זבחים ואינו לומד הכי מדרשה ד"זבחי".

נראה לומר שיש שני דרכים להבין איסור דלא תשחט. אולי הוא דין בקרבן פסח ואיסור עבודה, או אולי הוא דין בשהיית חמץ ברשותו בזמן שחיטת הפסח כעין כל יראה במעשה שחיטה, ובאמת היא הרחבת איסור כל יראה. ולכאור' שני צדדים אלו הן גופא המח' בין הת"ק ור"ש, שהת"ק סובר שלא תשחט הוא דין בקרבן פסח ולכן אינו איסור אלא בקרבן פסח ולא בשאר קרבנות, ור"ש סובר שהוא דין בשהיית חמץ ולכן שייך להמשיך איסור זה לכל החג וגם לשאר קרבנות דכל זמן שחייב בכל יראה חייב נמי בלא תשחט. ובזה אפשר להבין גם אמאי רש"י מביא כל יראה בדברי ר"ש ולא בדברי הת"ק, משום דלפי הת"ק אינו שייך לקשר שני איסורים אלו דאחד איירי באיסור עבודה ואחד איירי באיסור שהייה, משא"כ לפי ר"ש איסור דלא תשחט הוא הרחבת איסור כל יראה ולכן שייך לקשר אותם. אולי זוהי גם כן המח' רש"י ותוס' במי עובר, דלפי תוס' דוקא העובד עובר כיון שהוא איסור עבודה, משא"כ לפי רש"י כולם עוברים כיון שהוא דין בשהיית חמץ. ועיין תוס' סג. ד"ה השוחט דיש לו הו"א שיהא איסור זה מעכב שחיטת הקרבן, ולכאור' אי אפשר להבין הו"א זו אלא אם אומרים שהוא איסור עבודה, ואפי' למסקנא תוס' אומר שאינו מעכב רק משום דלא שינה עליו הכתוב. ואתי שפיר לשיטתו, דתוס' סובר שדוקא העובד עובר עליו והוא דין בעבודת הקרבן.

ועכשיו אפשר לחזור לגמ' דף ה. דתוס' מביא "סברא" לקשר לא תשחט לבל יראה לענין תחילת זמן האיסור. לפי תוס' והת"ק במשנתנו עדיין הסברא קשה דמה הקשר ביניהם, אך לפי רש"י ור"ש אתי שפיר לימוד הגמ'. ומצאתי רש"י נפלא בדף זה: ד"ה לא תשחט, דהגמ' שם מדבר על החילוקים בין פסח ראשון לפסח שני, ובברייתא יש ג' דברים דיש בפסח ראשון ואינם בפסח שני: השבתת שאור, כל יראה, ולא תשחט. ורש"י שם כותב וז"ל, "דמותו לשוחטו על חמץ, כדתנן מצה וחמץ עמו בבית, אף על גב דכבר מיעט ליה מהשבתת שאור ומבל יראה, הוה אמינא הני מילי שלא בשעת שחיטה, אבל בשעת שחיטה לא, להכי איצטריך למעוטי מלא תשחט". ומזה יש ראייה ברורה דאפשר (ולפי ר"ש כן הוא גם אליבא דאמת) דאיסור לא תשחט היא הרחבת איסור דכל יראה. (ולפי הת"ק צריך לומר שכשרש"י דוחה את ההו"א היא דחייה גמורה.)

- ב -

עיינן רש"י סג: שבד"ה המקטיר את החלב כתב וז"ל, "של פסח על החמץ שיש לו בשעת הקטרה, אי לא היה לאחד מבני חבורה חמץ בשעת שחיטה, ויש לו לכהן המקטיר בשעת הקטרה עובר הוא, ואף על גב דלא כתיב אלא לא תשחט, וזריקה מתרביא במכילתא מדם, אתי נמי הקטרה מדסמכיה ללא ילין, כל שישנו בעבודה שלהן באזהרת הלנה ישנו נמי באזהרת חמץ, הילכך, מקטיר נמי עובר". נראה שלפי רש"י במקרה שאין חמץ אלא למקטיר דוקא, הוא עובר ולא אחרים. ועיינן במנחת חינוך (מצוה פט אות ב) שאומר דאם אין חמץ לשוחט אבל יש לזורק אז אע"פ שהזורק עובר אין השוחט עובר כי שחט בלי שום איסור והאיסור של הזורק אינו יכול לפגום שחיטתו שכבר היתה בכשרות. ובזה המנחת חינוך גם מסביר שרק המקטיר חייב היכא דרק לו יש חמץ.

המאירי (סג. ד"ה אמר) חולק על נקודה זו וסובר דאם יודע השוחט שיש חמץ למישהו שעובד על קרבן זה, גם הוא עובר עליו, וז"ל, "וכן לא סוף דבר שהשוחט חייב אם הי' חמץ ברשותו, אלא אף כל שהוא יודע שיש חמץ ברשות אותו שעומד עמו לקבל או להוליך או לזרוק או להקטיר אימוריו או ברשות אחד מבני החבורה לוקה". ולכאור' נראה לומר שמח' זו תלויה במה שחקרנו לעיל אם איסור דלא תשחט הוא איסור עבודה או איסור שהיית חמץ כעין כל יראה ובל ימצא. לפי המנחת חינוך האיסור הוא איסור עבודה ולכן רק מי שעושה העבודה יכול לעבור עליו, והמנחת חינוך אף חולק על רש"י ואומר שבני החבורה אינם עוברים, וזה כדברינו לעיל בשיטת תוס'. מה שאין כן לפי המאירי הוא איסור שהיית חמץ ולכן כולם שייכים לעבור עליו אפי' בלי עשיית שום עבודה. יוצא מזה שרש"י ד"ה המקטיר סובר שהאיסור הוא איסור עבודה.³

עוד ראייה לזה שרש"י ד"ה המקטיר סובר שהוא איסור עבודה יוצא מדיוק הצל"ח שרש"י סובר דאין חיוב המקטיר אלא היכא דלא היה חמץ כבר לשאר העובדים/בני החבורה. והצל"ח מסביר שהדין כן משום דאם היה להם

³ יש דיון באחרונים אם הקטרה היא המשך הקרבן או עבודה חדשה בפני עצמה (עיינן מה שכתב חברי היקר יעקב דנישבסקי בחוברת זו בסוגיא דהקטרה וחביבה מצוה בשעתה ודו"ק), ולפי ההבנה שהיא עבודה חדשה בפני עצמה אז אפשר לומר שאפי' אם הוא איסור כל יראה רק המקטיר יהא חייב דלא שייך שעל ידו ייתחייבו האחרים כיון שאנו רואים את ההקטרה כהתחלה חדשה.

חמץ כבר עברו עליו ופסלו את הפסח. ולכאורה רק אפשר לומר שאיסור זו פוסל את הקרבן אם מבינים שהוא דין בעבודה.⁴

אז לכאור' מוכח מהצל"ח והמנחת חינוך שרש"י זו סובר שהיא דין באיסור עבודה. ויוצא לפי זה ולפי דברינו לעיל, דצריך לומר שרש"י זו הולך אליבא דת"ק שהוא איסור עבודה ולא אליבא דר"ש שהוא איסור שהיית חמץ. אבל לכאור' קשה דאיתא בגמ' שיש סתירה בברייתות אם יש איסור במליקה ואיסור בהקטרה, והגמ' מתרצת הא והא ר"ש היא וכו', ולכאור' זה בהדיא נגד כל מה שאמרנו. עיין תוס' סד. ד"ה הא והא שכתב על המשך הגמ' שמוכח דהברייתא אזל לפי ר' שמעון וז"ל, "נראה לר"י דהיא קמייתא לא הוה מצי לאוקומי כרבנן משום דקתני בה אבל המולק את העוף ב"ד אינו עובר בולא כלום אמאי נקט עוף אי לאו דאתא למידק דווקא ב"ד אבל בחול המועד אפילו בעוף נמי מיחייב והיינו כר' שמעון, ובקונטרס פ"י לעיל טעם אחר אמאי נקט עוף". ועיין רש"י שמביא טעם אחר למה כתב הברייתא עוף דאורחא דמילתא בהכי. אז לכאור' רש"י חולק על תוס' וסובר שאין הכרח לומר שהברייתא אזל לפי ר"ש כיון שהוא חולק על הדיוק של תוס'. ולפי זה אפשר לפרש הברייתא לפי הרבנן ואם כן אתי שפיר דברי רש"י שברייתא זו היא איסור עבודה כיון דאזל לפי הרבנן ולא לפי ר"ש (ורק אחר כך הגמ' ממשיכה לפי ר"ש ואתי שפיר שעד כאן הגמ' עדיין לא ידע שברייתא זו היא אליבא דר"ש).⁵

⁴ וזה נגד תוס' סג. ד"ה השוחט דאינו פסול כיון דלא שינה עליו הכתוב, אך עיין במהרש"א ובצל"ח שכבר תירצו לרש"י דבאמת שפיר שינה עליו הכתוב, ועיין שם מה שתמצאו לתוס' דסובר שלא שינה עליו.

⁵ לכאור' שיטת רש"י עדיין קשה, דלפי דברינו במקום אחד (סג: ד"ה המקטיר) סתם דבריו הם אליבא דרבנן, ובמקום אחר (סג. ד"ה עד שיהא, ונראה גם הכי צה: ד"ה לא תשחט) סתם דבריו הם אליבא דר"ש.